

Moeten/willen, doen, ervaren, weten/kunnen

Sjef Vleeskens¹

20-2-2023

(n.a.v. “Ervaring en zo verder” (1), en o.b.v. reflecteren op eigen ervaringen en veranderend inzicht)

Door de focus op ervaren en kennis raakt een derde belangrijke invalshoek buiten beeld: het *moeten* of *willen*, of in andere bewoording: *verlangen*. Gerelateerd aan iets dat *waarde* heeft.

Als parafrase op “ervaring is brandstof voor de wil tot weten”, (pag 8), is moeten of willen/verlangen de brandstof voor het *doen*. En is ervaring ook brandstof voor het willen. En weten en willen zijn brandstof voor het *kunnen*.

Kortom: er is een permanent multi-interactieproces tussen moeten/willen – doen – ervaren – weten/kennis, dat ons mentaal voortstuwt.

Van hieruit kwam ik tot een pragmatische benadering van ervaren, vanuit evolutionair perspectief. Meer gericht op het functioneren dan op inhoudelijke betekenis. Daarin zijn kennis, ervaren en willen geen van elkaar gescheiden domeinen. Het zijn onderling verweven mentale capaciteiten, vermogens van het brein. Permanent “aan”, gelijktijdig en wederkerig werkend in een voor ons niet te kennen complexiteit. De verschijningsvormen van drie elementaire *functionaliteiten* die ons in leven en “in beweging” houden, die er vanaf geboorte onmiddellijk zijn en en gezamenlijk de motor vormen waardoor we intussen ontwikkeld zijn tot wie/wat we nu zijn:

- **Signaleren:** het waarnemen en **ervaren** (mentale inwerking) van situatie, toestand of gebeurtenissen en daar gelijktijdig of soms later betekenis aan geven. Bv: vluchten voor wilde dieren. Sfeer op de afdeling als collegiaal of onverschillig ervaren.
- **Weten/kunnen:** registreren, onderzoeken, **weten** hoe de omgeving in elkaar zit en hoe “de dingen” werken. Bv: ontwikkelen van een gebalanceerde speer om op wild te jagen. De weg weten te vinden in je nieuwe woonomgeving of organisatie. Weten is niet alleen kennis in praktische zin maar (vooral) ook *begrijpen*, bv verbanden die niet direct zichtbaar zijn, een werkend mechanisme of een betekenis die aan iets wordt toegeschreven.
- **Moeten/willen:** of het verlangen resp. het vermogen om te *doen*. Bv met een speer en in een groep jagen op wilde dieren. Inkomen zien te verwerven om in de samenleving te kunnen functioneren. Een geliefde vinden en nageslacht krijgen. Kortom: overleven.

Ervaren is het mentaal ondervinden van en reageren op de materiële of immateriële omgeving door het Zelf, het Ik. Is primair niet-denkend. Een fenomeen in het sensitieve domein. Wordt beschreven met woorden als gevoel, beleving, sentiment, existentieel, emotioneel, gemoedstoestand, besef. Ervaren is particulier en niet-talig: het is niet overdraagbaar. Door reflectie kan worden geprobeerd om ervaringen te beschrijven en in communicatie uit te wisselen of in kunst/literatuur te verbeelden. Een **ervaring** is de indringend gevoelde reactie van het individu, het Zelf, het Ik, op (gebeurtenissen in) de omgeving. Ook door reflectie kan ervaring leiden tot particuliere kennis: besef, inzicht, betekenis, m.a.w. het **weten**.

Het ervaren is niet statisch: een ervaring kan zich ontwikkelen door nieuw of herhaald ervaren en door nieuwe kennis².

Op ervaren gebaseerd handelen kan een voorbeeld voor anderen zijn. Kan leiden tot gedeeld ervaren en handelen. Bv iedereen verschrikt op de vlucht voor de bison. Of demonstreren tegen coronabeleid.

Duidingen van ervaringen zijn bv: indringend, ontregelend, geruststellend, aangenaam. besef, bewustzijn, inzicht.

---

¹ s.vleeskens@gmail.com

² Kennis hier bedoeld als kennis die nodig is om te kunnen functioneren in de gegeven materiele en immateriele context en niet als product van de maatschappelijk georganiseerde kennisontwikkeling.

De “inhoud” van ervaren (beeld, gevoel, betekenis) wordt mede bepaald door overdracht in de culturele en sociaal-communicatieve context. Is dus ook mede historisch en cultureel bepaald. “Wij” vinden Bach mooi maar in andere culturen in de wereld vindt men dat niet (zo vanzelfsprekend). Zich ontwikkelende ervaring bepaalt ook mede het nieuwe ervaren. Herhaald meemaken of ondervinden tekent nieuwe ervaringen. Je ervaringsantenne is niet statisch: je afstemming op de omgeving verandert. Net als het willen/kunnen/doen. Het is het zich ontwikkelen van het ZIJN.

Weten/Kennis is het mentale domein van wat je van (je relatie met) de omgeving kunt objectiveren. Is het door de onderzoekende instelling en praktijkervaring geactiveerde weten hoe het zit of moet. Bedenken of uitzoeken hoe het beter kan. Nadenken. Rationaliseren. Oorzaak-gevolg onderscheiden. Daaraan gelieerd: je **realiseren** dat iets beter/gemakkelijker/sneller enz. kan. Dat je het anders wil, efficiënter, beter, enz. In willen weten en **begrijpen** zit het vermogen tot **reflexiviteit** besloten. De **waarde** van iets kunnen inzien en benoemen.

Het vermogen tot “**wijsheid**”: anderen tot inzicht laten komen, of door een bezonnen zienswijze iedereen op hetzelfde spoor krijgen. Door te reflecteren op eerdere reflecties. Door het ervaren van eerdere ervaringen.

Kennis van de materiele wereld is overdraagbaar. Kennis van het immateriële is veel minder overdraagbaar. Is besef van iets, je iets realiseren, in verband zien, begrijpen.

Zonder **Willen** is er geen ervaring en geen kennis. Willen = intentionaliteit; normatief; mentaal vermogen (“bergen verzetten”). Bepaalt een **verwachting** of is gevolg van een **verlangen**: een bepaald resultaat willen bereiken of een beleving willen ondervinden (Carnaval of bergbeklimmen, inzicht verwerven enz.). Is waarde- of belang-georiënteerd. Vaak aangedreven door **moeten**. Leidt met **kennis** en **ervaring** potentieel tot **kunnen**.

In onderstaand plaatje heb ik de drie mentale domeinen schematisch weergegeven in hun onderlinge verband. Daarmee is niks gezegd over de fysieke werking. Is natuurlijk een versimpeling van de werkelijkheid. Het representeert een evolutionair-pragmatisch perspectief: menselijk leven is alleen mogelijk als deze drie kwaliteiten permanent en gelijktijdig “werkend zijn” .

Het vermogen tot **reflectie** zorgt voor een permanente dynamiek tussen de verschillende domeinen. Maar het gaat niet om rationeel gestuurde en isoleerbare stappen. Er is niet per se een logische volgorde. Het is geen “systeem”. Er zijn allerlei gelijktijdige “zijnswijzen”, verwachtingen, bedoelingen, ervaringen, reflecties. Reflectie is ook niet per se verbeterend. En de context verandert permanent.

Reflectie kan door de tijd heen schieten. Er is geen regie: kan in een oogwenk, kan jaren overheen gaan. Kan van inhoud gaandeweg veranderen. Kan verdwijnen, op de achtergrond raken, vergeten of weer opgepakt worden door een incident (ervaring).

Het is ook niet zo dat zich een enkelvoudige cyclus afspeelt. Op een willekeurig moment gaat er van alles tegelijk door je heen aan evaluatieve gedachten, voornemens, weten, humeur, enz. Wat een moment later weer voor andere gedachten is ingeruild. Maar sommige zijn dominant en blijvend, andere te alledaags, momentaan. Achter concrete alledaagse verwachtingen (bv mooi weer) kunnen algemenere verwachtingen schuil gaan: bijvoorbeeld voorlopig nog wel in je eigen huis blijven wonen.

Besef van een cyclus kan gaandeweg groeien en een andere kant op sturen. Niet altijd bewust. Waarde-toekenningen kunnen veranderende. Maar het reflexieve is er altijd en komt steeds tot de vraag: "tot wat of waar ben ik gekomen?" en "hoe wil, kan of moet ik verder?"

Reflectie

In de loop der tijd ben ik me bewuster geworden van de cruciale rol van reflexiviteit. Hoe meer je "aan het begin staat", des te minder ben je er van bewust. Maar door beginnende constructieve ervaringen langzaam maar zeker een draai te vinden, sta je stil bij welke kwaliteiten je wél hebt, welke liefde wél blijft, welke richting bij je past, enz. Betrokkenheid bij en betekenis voor je opgroeiende kinderen "weten" te hebben en te uiten. Er voor ze zijn.

Reflectie wordt bewuster: wat wil je, wat kun je (niet zo goed), welke rol wil je? In werk "de volgende stap" willen zetten. Op zoek naar de mogelijkheid om meer inbreng te hebben, meer deskundigheid, meer centraal staan. Niet primair macht maar wel invloed willen. Niet alleen maar "iets (goed) kunnen", maar ook "een (gewaardeerde) rol" hebben. Op basis van hoe de collega's je kwaliteiten waarderen. De complexiteit van een organisatie "verstaan" en kunnen hanteren. Als regisseur van het bestuurlijk vermogen van de Academie de dingen niet alleen rationeel benaderen, maar ook in relationele zin sensitiever worden. Meer "begrijpen" wat mensen bezighoudt dan alleen "weten". Het besef van "ervaring met het ervaren". "Door ervaring wijs geworden". Goed leidinggeven vraagt altijd inzicht in "het geheel". Inzicht in de kwesties die spelen, de verwevenheid, de belangen, verworvenheden, onzekerheden, emotionaliteit, tegengestelde opvattingen, formele regelingen. Maar je begint bij nul en moet het al doende leren. Door je het te realiseren. En gaandeweg weet je wat je nog niet wist. Of begrijp je wat je nog niet begreep. En besef je dat je om het te kunnen je "het geheel" moet toe-eigenen. En daar je rol op weten af te stemmen. En het besef dat je voor anderen, je dierbaren, ook "een geheel" moet zijn: weten wie de ander is en wat die van je verwacht, openheid, laten zien wie je bent, begrijpen. Er willen zijn.

Geleidelijk beseffen: wie ben of wil ik eigenlijk zijn? Daar is voor nodig dat je het gevoel hebt: ik ben ergens m.o.m. aangekomen. "Pas als je ergens bent aangekomen weet je de weg er naar toe". Er ontstaat een balans in het geheel van weten, ervaren, willen, doen, kunnen. De crux is niet meer wat je wil bereiken, maar wie je wil en kunt zijn en wat je voor anderen wil en kunt betekenen. En langzamerhand tekent zich in het zich evoluerend ervaren een *levensloop* af. Niet als een reeks jaartallen of gebeurtenissen, maar als meanderende en zich verbredende stroom van cruciale ervaring(en) en betekenis, inzichten. Zowel positief als negatief. En uiteindelijk resulterend in besef van en inzicht in waar ik ben aangekomen. In ieder geval in een meer emotioneel/relationeel dan in een rationeel/functioneel bereik.

Het (leren) fotograferen heeft dit besef overigens versterkt. Eerst de fase van beginnen, proberen, nog niet zo'n beeld hebben van wat ik wil, de neiging om het exotische te zoeken. Cursussen volgen, techniek leren, feed back door de docent. De crux daarna: me afvragen wat ik eigenlijk wil, waar gaat het me om? Wat doet iets met me? Waarom?

Het is de reflectie die het verder brengt. Om zo de essentie in beeld te krijgen. Beheersing van het geheel. Of: zo gaan kijken dat ik het zie. Zelfinzicht.